

Koronakriisin vaikutukset lasten ja nuorten oppimiseen, koulutukseen ja hyvinvointiin pitkällä aikavälillä

Jani Erola professori, Turun yliopisto

Mikko Niemelä professori, Turun yliopisto

Outi Sirniö erikoistutkija, THL

Sanna Kailaheimo-Lönnqvist tohtorikoulutettava, Turun yliopisto

Laura Heiskala tohtorikoulutettava, Turun yliopisto

Marika Jalovaara erikoistutkija, Turun yliopisto

Laura Salonen tohtorikoulutettava, Turun yliopisto

Niko Eskelinen tohtorikoulutettava, Turun yliopisto

Koronakriisi vaikuttaa monin eri tavoin lasten ja nuorten hyvinvointiin, oppimiseen ja koulutautumiseen. On todennäköistä, että useimmilla lapsilla koronakriisin pitkäaikaiset, aikuisuuteen saakka ulottuvat haitat liittyvät lapsiperheisiin kohdistuviin taloudellisiin ja sosiaalisiin vaikutuksiin. Jo nyt kriisi on lisännyt perheiden työttömyyttä, velkaantumista ja toimeentulotuki-asiakkuutta.

Lasten ja nuorten oppimiseen ja hyvinvointiin vaikuttavia mekanismeja on tutkittu useissa tutkimuksissa. Pitkän aikavälin vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin ja oppimiseen voidaan ennakoida samoilla teoreettisilla malleilla, joilla selitetään perhetaustan vaikutuksia lasten ja nuorten koulutautumiseen ja sosiaaliseen kiinnittymiseen. Koronakriisi vahvistaa näitä samoja mekanismeja.

Koronakriisin oppimista, koulutusta ja hyvinvointia heikentävät vaikutukset on mahdollista minimoida

Keinot rajata koronakriisin aiheuttamia ongelmia ovat sellaisia, joilla on positiivinen vaikutus oppimiseen, koulutukseen ja hyvinvointiin myös ilman koronaa. Vanhempien työttömyyden negatiivisia vaikutuksia lasten koulutukseen on tehokkainta vähentää ehkäisemällä itse työttömyyttä. Tehokkainta olisi tukea kriisin myötä haavoittuneita aloja siten, että lomautetut ja työttömät voisivat palata takaisin työhön mahdollisimman nopeasti. Toimeentulotukeen liittyvien negatiivisten pitkäaikaisvaikutusten ehkäisemiseksi yhteiskunnan tuki kannattaa kohdistaa perheisiin. Perheiden tuen lisääminen niin, ettei tarvetta toimeentulotuki-asiakkuuteen synny, on luultavasti paras tapa ehkäistä ongelmia. Nuoriin itseensä voidaan vaikuttaa lisäämällä opinto-ohjausta koulutuksen nivelvaiheissa etenkin korkean työttömyyden alueilla.

JOHDANTO

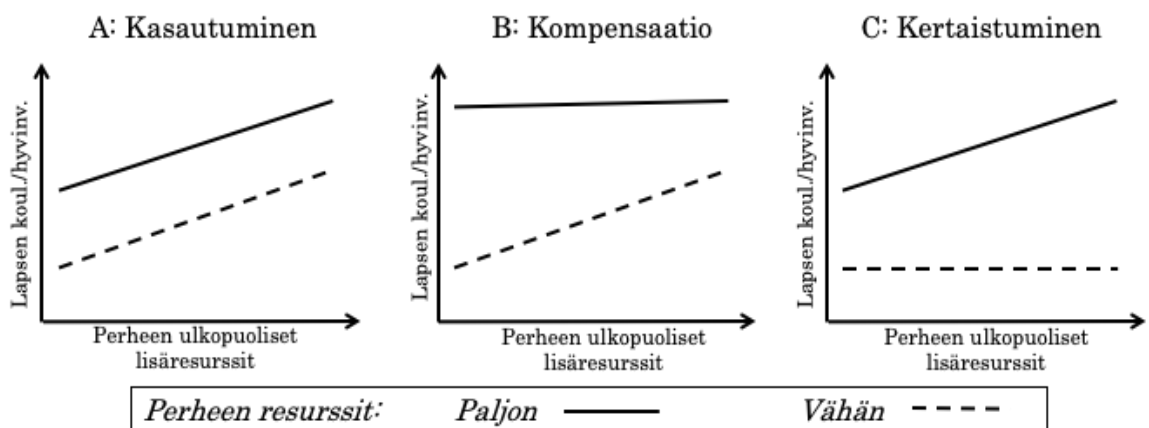
Koronakriisi vaikuttaa monin eri tavoin lasten ja nuorten hyvinvointiin, oppimiseen ja kouluttautumiseen. Tämänhetkisten tietojen mukaan lapset, tai edes heidän vanhempansa, eivät kuulu vakavan sairastumisen riskiryhmiin ikänsä puolesta ja suoraan viruksesta johtuvat terveyshaitat koskevat ainakin toistaiseksi vain harvoja lapsia ja vanhempia. On todennäköistä, että useimmilla lapsilla koronakriisin haitat liittyvät lapsiperheisiin kohdistuviin taloudellisiin ja sosiaalisiin vaikutuksiin.

Koronakriisi on jo nyt lisännyt perheiden työttömyyttä, velkaantumista ja toimeentulotukiasiakkuutta. Sulkutoimet saattavat lisätä perheenjäsenten välisiä konflikteja sekä avo- ja avioliittojen purkautumista suoraan esimerkiksi lisääntyneen stressin vuoksi tai työllisyyteen ja taloudellisiin tekijöihin liittyen. Nämä ongelmat yleistyvät entisestään sulkutoimien pitkittyessä eivätkä välttämättä katoa, vaikka virukseen liittyvät välittömät terveysongelmat ratkaistaisiin nopeasti.

Mekanismit, jotka selittävät koronakriisin negatiivisia vaikutuksia lasten ja nuorten oppimiseen ja hyvinvointiin pitkällä aikavälillä, ovat pääosin samanlaisia kuin mekanismit, jotka selittävät perhetaustan vaikutusta näihin myös ilman tämänhetkistä koronatilannetta. Koronakriisi lähinnä vahvistaa näitä mekanismeja. Keinot rajata koronakriisin aiheuttamia ongelmia ovat sellaisia, joilla on positiivinen vaikutus oppimiseen, koulutukseen ja hyvinvointiin myös ilman koronakriisiä ja jotka hyödyttävät suomalaista yhteiskuntaa myös kriisin jälkeen.

MITEN PITKÄN AIKAVÄLIN VAIKUTUKSET SYNTYVÄT?

Koronakriisi voi vaikuttaa negatiivisesti moniin erilaisiin perheiden käytössä oleviin taloudellisiin, sosiaalisiin ja inhimillisiin resursseihin. Pitkän aikavälin vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin ja oppimiseen voidaan ennakoida samoilla teoreettisilla malleilla, joilla muutenkin selitetään perhetaustan vaikutuksia lasten ja nuorten kouluttautumiseen ja sosiaaliseen kiinnittymiseen. Nämä mallit kuvaavat erilaisten resurssien kasautumista, kompensoitua ja kertaistumista perheissä (vrt. Erola & Kilpi-Jakonen 2017).

Kasautuminen viittaa tässä yhteydessä siihen, että perheen sisäisistä resursseista (esimerkiksi vanhempien koulutuksesta) riippumatta perheen ulkopuoliset resurssit (esimerkiksi universaali peruskoulu) edesauttaa lasten kouluttautumista ja hyvinvointia kaikissa perheissä saman veran. Kompensaatio tarkoittaa tilannetta, jossa esimerkiksi peruskoulu hyödyttää enemmän matalasti koulutettujen vanhempien lapsia. Vastaavasti kertaistumisesta on kyse, jos peruskoulu hyödyttää enemmän jo ennestään hyväosaisten koulutettujen perheiden lapsia. Koronakriisi vaikuttaa sekä siihen, missä määrin erilaisten perheiden sisällä on resursseja hyödynnettävänä että siihen, missä määrin perheet pääsevät hyötymään niiden ulkopuolisista resursseista.

Koronakriisin oppimista, koulutusta ja hyvinvointia heikentävät vaikutukset on mahdollista minimoida, jos tunnistetaan tärkeimmät muutokset, joita koronakriisistä on seurannut perheiden sisäisiin ja perheiden ulkopuolelta saataviin resursseihin sekä niiden väliseen yhteyteen.

Uskomme koronan lisäävän vanhempien työttömyyttä, perheiden toimeentulotukiasiakkuutta sekä parisuhde- ja terveysongelmia. Erityisen vahingollisena pidämme tilanteita, joissa eri osatekijät ja huono-osaisuuden muodot osuvat samoihin perheisiin.

ETÄKOULUUN SIIRTYMINEN

Koulujen sulkeminen ja etäkouluun siirtyminen ovat luultavasti vähentäneet koulun kompensoivaa vaikutusta ja lisänneet hyötyjen kertaistumisen merkitystä. Useissa maissa oppimiserot perhetaustan mukaan vahvistuvat erityisesti kouluajan ulkopuolella, kuten kesälomalla (esim. Alexander et al. 2007). Suomessa sosioekonomiset erot oppimistuloksissa eivät juuri muutu lomien aikana (*kasautuminen*), kun taas oppiminen lukuvuoden aikana tasaa eroja oppimistuloksissa (*kompensaatio*) (Holtmann 2017). Etäkoulujärjestelyn voidaankin olettaa vähentävän koulun kompensoivaa vaikutusta, ja täten johtavan suurempiin sosioekonomisiin eroihin oppimistuloksissa kuin mitä normaalitilanteessa olisi ollut.

Tuoreen alankomaalaiselvityksen mukaan korkeakoulutetut vanhemmat kokivat pystyvänsä auttamaan lapsiaan etäkoulussa matalasti koulutettuja vanhempia paremmin. Eroja koronaajan etäkoulussa oli myös sukupuolten välillä: vanhemmat kokivat pystyvänsä auttamaan etäkoulussa paremmin tyttäriään kuin poikiaan (Bol 2020). Tällainen trendi olisi huolestuttava myös Suomessa, sillä erot oppimistuloksissa sukupuolten välillä ovat normaalitilanteessakin verrattain suuret.

Vanhempien kykyyn auttaa lapsiaan etäkoulussa vaikuttaa myös työpaikkojen mahdollistama joustavuus. Esimerkiksi korkeakoulutettujen ammattialoilla siirtyminen etätyöhön on helpompaa. Korkeakoulutetuilla etätyön tekeminen on ollut matalammin koulutettuja yleisempää jo ennen pandemiaa. Korkeakoulutetuilla myös työajat joustavat useammin kuin matalammin koulutetuilla. Koulutusryhmien väliset erot työn joustavuudessa ovat 2010-luvulla jopa kasvaneet (Sorsa & Rotkirch 2020).

Etäkoulu saattaa lisätä oppimiseroja nopeasti, mutta toisaalta etenkin kontaktiopetukseen nojautavan peruskoulun tiedetään tasoittavan niitä tehokkaasti. Voikin olla, että etäkoulun pitkäaikaiset vaikutukset oppimistuloksiin jäävät pieniksi, jos etäopetusjärjestelyihin ei tarvitse enää palata syksyllä 2020. Etäopetuksen osuminen juuri kevätlukukaudelle saattaa kuitenkin erityisesti vaikuttaa jo aiemmin heikosti pärjänneiden peruskoulun päättävien oppilaiden koulutusvalintoihin. Monet muut perheiden taloudellisiin, sosiaalisiin ja inhimillisiin resursseihin liittyvät

koronakriisin negatiiviset vaikutukset saattavat kuitenkin jäädä pysyvimmiksi tai ainakin pitkäaikaisemmiksi etäopetusjärjestelyjen vaikutuksiin verrattuna.

VANHEMPIEN TYÖTTÖMYYS

Vanhempien työttömyydellä on osoitettu olevan negatiivisia vaikutuksia lasten kouluttautumiseen. Erityisesti vanhempien työttömäksi joutuminen lapsen koulutuksen nivelvaiheissa (8.–9. luokka-aste, lukion tai ammattikoulun loppu) näyttää vähentävän seuraavalle koulutusasteelle jatkamisen todennäköisyyttä (Lehti et al 2019). Negatiivinen vaikutus näkyy myös huonompina peruskoulun päättötodistuksen keskiarvona. Päättötodistuksen keskiarvoon ja peruskoulun jälkeisiin koulutusvalintoihin liittyvät vanhempien työttömyyden vaikutukset voivat olla pitkäkestoisia tai jopa pysyviä.

Useimmiten vanhempien työttömyys johtaa perheen tulojen eli taloudellisten resurssien vähenemiseen. Yhteys vanhempien työttömyyden ja lasten koulutusvalintojen välillä ei kuitenkaan näyttäisi selittyvän työttömyyden aiheuttamalla perheen heikommalla taloudellisella toimeentulolla, vaikka työttömyyden pitkittyminen vahvistaa näitä negatiivisia vaikutuksia. Vanhemman työttömyyden negatiivinen vaikutus lapsen koulutukseen ei näytä myöskään riippuvan taloudellisesta suhdanteesta – vaikutus on yhtä suuri riippumatta siitä, onko muita saman kokevia perheitä paljon tai vähän (Karhula et al. 2017). Muussa kuin koulutuksen nivelvaiheessa koetulla vanhempien työttömyydellä ei näyttäisi olevan vaikutusta esimerkiksi peruskoulun päättötodistukseen tai myöhempään kouluttautumiseen. Negatiivisen vaikutuksen selitys piileekin luultavimmin niin sanotun *riskiaversion* vahvistumisessa. Esimerkiksi oman vanhemman työttömyys voidaan tulkita merkiksi vanhemman hankkiman koulutuksen pienestä edusta ja suurista riskeistä työmarkkinoilla, vaikka keskimäärin väestössä kyseisen koulutusalan tulot ja suoja työttömyyttä vastaan olisi hyvä.

Uskomme, että koronakriisin kautta lisääntyneellä vanhempien työttömyydellä on samankaltainen negatiivinen vaikutus lasten oppimiseen ja kouluttautumiseen kuin muullakin työttömyydellä.

Vanhempien työttömyyden negatiivisia vaikutuksia lasten koulutukseen on tehokkainta vähentää ehkäisemällä itse työttömyyttä. Tehokkainta olisi tukea kriisin myötä haavoittuneita aloja siten, että lomautetut ja työttömät voisivat palata takaisin työhön mahdollisimman nopeasti.

Osa politiikkatoimista kannattaa kohdistaa nuoriin. Negatiiviset vaikutukset näyttäisivät liittyvän siihen, että opiskeluihin hakeutuessa nuorilla ei ole realistisia käsityksiä lisäkoulutuksen hyödyistä. Lisätty opinto-ohjaus koulutuksen nivelvaiheissa etenkin korkean työttömyyden alueilla saattaisi pienentää vanhempien työttömyyden negatiivisia vaikutuksia lasten kouluttautumiseen. Tiiviimmän monialaisen oppilashuoltotyön avulla pystyttäisiin tunnistamaan tuesta hyötyvät nuoret ja ennaltaehkäisemään negatiivisten vaikutusten syntyminen ja pitkittyminen.

PERHEEN TOIMEENTULOTUKIASIAKKUUS

On odotettavissa, että koronasulkua seuranneet lomautukset ja työttömyys lisäävät perheiden toimeentulo-ongelmia. Näiden ongelmien pitkittyessä ne lisäävät myös toimeentulotuen hakemisen tarvetta. Toimeentulotukiasiakkuus yhdistyykin usein johonkin muuhun huono-osaisuuden muotoon perheissä. Osittain tästä syystä se ennustaa lasten matalaa koulutusta vahvemmin kuin vain vanhempien työttömyys tai vanhempien oma matala koulutus (Kallio et al. 2016).

Etenkin pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden perheiden lapset kouluttautuvat muuta väestöä matalammin (Vauhkonen et al 2017). Toimeentulotukea saaneiden perheiden lasten matala koulutus on yksi tärkeimmistä lasten aikuisiän sosiaalista huono-osaisuutta selittävästä tekijöistä (Ilmakunnas & Moisio 2019). Kuten työttömyyden, myös lapsuudenaikaisen toimeentulotukiasiakkuuden vaikutuksen kohdalla on havaittu ettei lasten keskimääräistä matalampi kouluttautuminen näyttäisi ensisijaisesti johtuvan perheen taloudellisten resurssien puutteista.

Toimeentulotukeen liittyvien negatiivisten pitkäaikaisvaikutusten ehkäisemiseksi yhteiskunnan tuki kannattaa kohdistaa perheisiin. Perheiden tuen lisääminen niin, ettei tarvetta toimeentulotukiasiakkuuteen synny, olisi luultavasti paras tapa ehkäistä ongelmia.

Myös tässä tapauksessa tehokkainta olisi tukea vanhempien työllistymistä. Erityisesti pitkittyneiden toimeentulo-ongelmien riskissä oleviin perheisiin on mahdollista kohdistaa työllistämistä ja aikuiskoulutustoimia sekä varmistaa ennaltaehkäisevien perhepalveluiden saatavuus.

VANHEMPIEN PARISUHDEONGELMAT, AVO- JA AVIOLIITTOJEN PURKAUTUMINEN

Vanhempien avo- ja avioliittojen purkautumisen negatiivinen yhteys lasten kouluttautumiseen ja sosiaaliin aseisiin aikuisuudessa on moneen otteeseen dokumentoitu havainto, myös Suomessa (Erola & Jalovaara 2017). Keskeisenä selittävänä tekijänä näyttäisi olevan se, että eron jälkeen lasten mahdollisuus hyötyä molempien vanhempien resursseista – tavanomaisesti isän – rajoittuu merkittäväällä tavalla. Erojen suurimmat haitat näyttäisivät osuvan juuri korkeimman sosioekonomisen aseman perheiden lapsiin, koska vanhempien erilleen muuttaessa asuinkotitalouden resurssit myös pienenevät eniten. Samassa kotitaloudessa asuvan uuden puolison resurssit voivat kompensoida näitä haittoja. Samoin lapsen tiivis yhteydenpito molempiin vanhempiin (esim. säännölliset tapaamiset tai vuoroasuminen) perhetilanteen sen salliessa voi kompensoida vaikutuksen täysin, joten yhteydenpitoa tulisi eron aikana ja jälkeen tukea.

Työttömyys on tunnettu eroriskiä kasvattava tekijä (Jalovaara 2013). On odotettavaa, että koronakriisi lisää vanhempien erojen määrää jo pelkästään työllisyysvaikutusten vuoksi. Lisäksi on havaittu, että avioerohakemuksia jätetään eniten tammikuussa ja elokuussa eli lomakausien jälkeen (Holopainen et al. 2017). On odotettavaa, että sulkutoimilla on samankaltainen vaikutus kuin lomakausilla. Vaikutus voi olla vielä tavanomaista kausivaihtelua voimakkaampi, koska koronakriisiin liittyy erityisiä stressitekijöitä. Koronakriisi on saattanut jo vaikuttaa avioerohakemusten määrään, sillä kevään aikana avioeroja on haettu esimerkiksi Helsingissä enemmän

kuin tavallisesti samaan aikaan viime vuonna. Muissa kaupungeissa ja maakunnissa vastaavaa ilmiötä ei ole vielä havaittu, mutta toisaalta koronakriisi on ollut tähän asti syvimmillään pääkaupunkiseudulla.

Suomalainen lainsäädäntö ei juuri ole huomionnut vanhempien erojen ja pitkittyneiden konfliktien pitkän aikavälin negatiivisia vaikutuksia lapsiin. Toisaalta eroriskiä kasvattavien sosioekonomisten tekijöiden, kuten työttömyyden minimoiminen, vähentää myös vanhempien konflikteista ja eroista koituvien haittojen määrää.

HUONO-OSAISUUDEN KASAUTUMINEN PERHEISIIN

Haavoittuvimmassa asemassa ovat lapset ja nuoret, jotka varttuvat perheissä, joissa sosiaalinen huono-osaisuus on kasautunut. Tutkimusten perusteella vanhempien matala koulutus, työttömyys, perheen toimeentulotukiasiakkuus ja yksinhuoltajaperheessä kasvaminen lapsuudessa yhdessä selittävät lasten matalaa koulutusta ja kasautunutta huono-osaisuutta varhaisaikuisuudessa enemmän kuin mikään tekijöistä yksin (Kallio et al. 2016, Vauhkonen et al. 2017, Jalovaara & Andersson 2019, Pitkänen et al. 2019).

Kuten työttömyyden ja toimeentulotukiasiakkuuden kohdalla yksin, perheiden taloudelliset ja materiaaliset puutteet eivät näytä selittävän, miksi monen tyyppisen huono-osaisuuden *kasautuminen* on haitallisempaa myöhemmälle koulutukselle ja hyvinvoinnille kuin yksittäiset tekijät yhteensä muuten olisivat (Vauhkonen et al 2017).

On todennäköistä, että koronakriisi ja sen taloudelliset seurannaisvaikutukset lisäävät sosiaalisen huono-osaisuuden kasautumista, erityisesti niissä perheissä, joissa vanhemmat ovat ammattialalla, jota koronakriisi on koetellut eniten. Kaikki eivät tästä välttämättä kärsi, vaan moni hyvinkin puutteellisissa perheolosuhteissa kasvaneista lapsista ja nuorista pärjää aikuisena hyvin.

Toisaalta yhteiskunnan parhaat keinot huono-osaisuuden kasautumisen pitkäaikaisten haittojen torjumiseksi ovat samoja kuin yksittäisten riskitekijöiden kohdalla mainitut keinot edellä.

VAIKUTUKSET TERVEYTEEN

On esitetty, että usein erilaiset tutkimuksissa havaitsemattomat tekijät, kuten vanhempien pitkäaikainen sairastaminen, selittävät huono-osaisuuden kasautumista ja sen taloudellisten ongelmien kanssa korreloimattomia negatiivisia vaikutuksia. Näyttäisi kuitenkin siltä, että pitkäaikaiset terveysongelmat ovat pikemminkin muun huono-osaisuuden kasautumisen seurausta kuin niiden itsenäinen syy. Periaatteessa koronakriisin seurauksena tämä tilanne voisi muuttua, mikäli suuri osa väestöstä saisi vaikeita ja pitkäkestoisia terveysongelmia koronavirukseen sairastumisen seurauksena.

Pitkäaikaisten terveysongelmien *määrä* luultavasti kasvaa myös koronakriisin aikana muiden sosiaalisten ongelmien lisääntymisen yhteydessä. Esimerkiksi vanhempien mielenterveyshäiriöt ovat yleisempiä avioeroperheissä sekä perheissä, joissa toinen vanhemmista on kuollut tai joissa on oltu pitkään toimeentulotukiasiakkaita (Ristikari ym. 2018). Vastaavasti näissä perheissä myös lasten erilaiset terveysongelmat ovat muita perheitä yleisempiä myös aikuisina. Esimerkiksi mahdollinen selittävä tekijä vanhempien työttömyyden negatiiviselle vaikutukselle lasten oppimiseen ja kouluttautumiseen on niiden yhteys lasten mielenterveyden häiriöihin. Lisäksi tiedetään, että yleisesti ottaen sosioekonomisten perhetekijöiden yhteys psykiatriisiin ongelmiin on vahva (Moustgaard et al. 2018, Lempinen et al. 2019).

Aikaisempia tutkimuksia esimerkiksi talouskriisien vaikutuksista terveysongelmiin, hoitoon haakeutumiseen ja näissä esiintyvistä sosioekonomisista eroista on melko vähän. Etenkin Pohjoismaiden tulokset ovat ristiriitaisia (Silva et al. 2020). Pääosin talouskriisit eivät näyttäisi kuitenkaan ainakaan kasvattavan terveydellistä eriarvoisuutta (Valkonen et al. 2000). Koska koronakriisin pääasialliset pitkäaikaisvaikutukset lapsiin ja nuoriin liittyvät juuri kriisin luomaan taloudelliseen laskusuhdanteeseen, voidaan olettaa, että myöskään terveydellinen *eriarvoisuus* ei välttämättä koronakriisin kautta kasva.

Huono-osaisuuden perheisiin kasautumista vähentävät keinot vähentävät luultavasti terveystaittoja myös koronakriisin aikana.

VANHEMPIEN KUOLEMA LAPSUUDEN AIKANA

Tämänhetkisen tiedon perusteella koronakriisin eteneminen on Suomessa hyvin hallinnassa ja taudin leviäminen on lisännyt kokonaiskuolleisuutta vain ikääntyneiden väestöryhmissä. Jos tauti pääsee leviämään hallitsemattomana väestössä, tilanne saattaa muuttua. Tällöin myös useampi vanhempi saattaisi kuolla virukseen lasten ollessa vielä alaikäisiä.

Lapsen ikä vanhemman kuollessa on vahvasti yhteydessä lapsen koulutukseen: mitä nuorempi lapsi on, sitä haitallisempaa vanhemman kuolema on lapsen myöhemmälle kouluttautumiselle (Kailaheimo-Lönnqvist & Erola, 2020). Vanhemman korkea koulutus näyttää suojaavan vanhemman kuoleman negatiivisilta vaikutuksilta lapsen koulutukseen (Prix & Erola, 2017). Näyttää kuitenkin siltä, että jälkimmäisessä on pääosin kyse perhetaustan mukaisesta valikoitumisesta. Vaikka matala sosioekonominen asema on yhteydessä korkeampaan varhaisen kuoleman riskiin ja lapset, jotka tulevat matalasta sosioekonomisesta asemasta, kokevat muita useammin vanhemman varhaisen kuoleman, itse kuoleman vaikutus lapsen koulutukseen on yhtä suuri kaikille.

Vanhemman kuoleman negatiivisia vaikutuksia lapsille voidaan torjua kahdella tavalla. Yhtäältä apu ja tuki voidaan kohdentaa lapsen iän mukaan. Toisaalta voidaan investoida myös vanhempien terveyteen. Edistämällä vanhempien terveyttä väestötasolla saadaan vähennettyä lasten kokemia varhaisia vanhempien kuolemia. Vanhempiin investoiminen on myös lapsiin investoimista: jos vanhemmat voivat hyvin, niin lapsetkin voivat hyvin. Investoinnit terveyden edistämiseen olisi hyvä kohdentaa matalassa sosioekonomisessa asemassa oleviin, sillä matala sosioekonominen asema on yhteydessä huonompaan terveyteen sekä suurempaan varhaisen kuoleman riskiin, vaikka korona itse ei vahvistaisikaan sosioekonomisia eroja kuolleisuudessa.

HYVINVOINTITIEDON KERÄÄMINEN ON TÄRKEÄÄ

Tiedonkeruun osalta nuorten, lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin seuraaminen voidaan jakaa väestötason hyvinvointitutkimuksiin ja rekistereistä saataviin tietoihin. Väestötason hyvinvointitutkimusten avulla voidaan seurata hyvinvointiin liittyviä kokemuksia, subjektiivisia arvioita sekä kohderyhmän näkemyksiä niin omasta tilanteestaan kuin tulevaisuuden odotuksista. Rekistereillä voidaan puolestaan arvioida hyvinvoinnin eri ulottuvuuksien kehitystä eri väestöryhmissä. Näitä molempia tiedonkeruun muotoja tarvitaan, sillä ne täydentävät toisiaan: jos keskitymme vain rekistereistä saatavaan tietoon, jää arvioimatta huomattava määrä hyvinvoinnin keskeisiä komponentteja, jotka liittyvät esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin (esim. yksinäisyys) tai koettuun terveyteen ja elämänlaatuun.

On tärkeää välttää 1990-luvun hyvinvointitutkimuksen virheet. Tuolloin keskeisten hyvinvointimittaristojen aineistonkeruutapoja muutettiin ja vakiintuneiden tilalle tuotiin uusia indikaattoreita. Samaan aikaan monet vanhat mittarit hylättiin. Kansallisista aineistonkeruista luovuttiin eurooppalaisten hyväksi (esim. Elinolotutkimuksesta luopuminen ja siirtyminen ECHP-aineistoon, myöhemmin EU-SILC-aineistoon). Tämä johtaa väistämättä ajallisesti vertailukelpoisten aineistojen heikkenemiseen, jolloin esimerkiksi pitkän aikavälin trendien tai erilaisten yhteiskuntia kohdanneiden shokkien vaikutusten systemaattinen analysointi käy mahdottomaksi.

Olemassa olevien aineistojen tiedonkeruun jatkuminen edellyttää koordinoitua. Väestötason hyvinvointiaineistoista THL:n HYPA-aineisto on keskeisin kansallinen hyvinvointiaineisto. Nykytilanteessa HYPA-aineiston osalta olisi hyvä pohtia, tulisiko se kerätä mahdollisimman pian, jotta saataisiin ajantasainen kuva suomalaisten hyvinvoinnista koronakriisin aikaan. Ajallisen vertailun mahdollistamiseksi aineisto tulisi kerätä käyttäen samoja mittareita kuin aiemminkin.

Rekistereistä saatavien tietojen osalta olisi koordinoitava Kelan tuottamat rekisteritiedot sosiaaliturvaetuuksien saamisesta ja THL:n tuottamat tiedot esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden käytöstä siten, että niitä voitaisiin tarkastella mahdollisimman vertailukelpoisin luokituksin. **On tärkeää, että tiedot ja aineistot olisivat vapaasti saatavilla ja hyödynnettävissä asiantuntija- ja tutkimustyössä.**

Monella tapaa paras ratkaisu olisi kysely- ja rekisteriaineistojen yhdistäminen. Nykyisen lainsäädännön puitteissa tällainen aineistonkeruu ja -yhdistäminen on käytännössä kuitenkin erittäin vaikeaa.

YHTEENVETO SUOSITUKSISTA

- Koronakriisin pitkäaikaisten negatiivisten vaikutusten ehkäisemiseksi on tehokkainta vähentää vanhempien työttömyyttä. Kriisin myötä haavoittuneita aloja tuetaan, jotta lomautetut ja työttömät voisivat palata takaisin työhön mahdollisimman nopeasti.
- Vanhempien työttömyyden negatiivisten vaikutusten ehkäisemiseksi politiikkatoimia kohdistetaan lisäksi nuoriin. Opinto-ohjausta lisätään koulutuksen nivelvaiheissa etenkin korkean työttömyyden alueilla. Monialaista oppilashuoltotyötä tiivistetään. Päämääränä on tukea nuorten realistisia käsityksiä lisäkoulutuksen hyödyistä.
- Yhteiskunnan tuki kohdistetaan perheisiin toimeentulotukiasiakkuuden estämiseksi. Työllistämis- ja aikuiskoulutustoimia sekä ennaltaehkäiseviä perhepalveluita kohdistetaan toimeentuloriskissä oleviin perheisiin.
- Huono-osaisiin perheisiin ja lasten sekä vanhempien terveyden edistämiseen kohdistetaan tukikeinoja, jotka vähentävät myös koronakriisin sosioekonomisista syistä johtuvia terveyshaittoja. Huolehditaan, etteivät ennaltaehkäisevien palvelujen ja kiireettömän hoidon saatavuus heikkene.
- Rekisteriaineistoja koskevaa lainsäädäntöä ja koordinaatiota uudistetaan, hyvinvointiaineistojen keräämiseen investoidaan lisää. Painopisteenä on mahdollistaa kysely- ja rekisteriaineistojen yhdistäminen tutkimuskäytössä.

Lähteet

Johdanto

- Erola, J., & Kilpi-Jakonen, E. (2017). Compensation and other forms of accumulation in intergenerational social inequality. In J. Erola & E. Kilpi-Jakonen (Eds.), *Social Inequality Across the Generations. The Role of Compensation and Multiplication in Resource Accumulation* (pp. 3–25). Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781786432568.00006>

Etäkouluun siirtyminen

- Alexander, K. L., Entwisle, D. R., & Olson, L. S. (2007). Lasting Consequences of the Summer Learning Gap. *American Sociological Review*, 72(2), 167–180. <https://doi.org/10.1177/000312240707200202>

- Holtmann, A. C. (2017). *Why are children from disadvantaged families left behind? : The impacts of families, schools, and education systems on students' achievement* [Thesis]. <https://doi.org/10.2870/348424>
- Bol, T. (2020). *Inequality in homeschooling during the Corona crisis in the Netherlands. First results from the LISS Panel.* <https://doi.org/10.31235/osf.io/hf32q>
- Sorsa, Tiia & Rotkirch, Anna. (2020). Työ ja perhe ne yhteen sopii? Vanhemmuuden ja työn yhteensovittaminen suomalaisissa lapsiperheissä. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E43. <https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/9d94044a21b0250f6c68abfa84c7f78d/1589294562/application/pdf/10981919/perhebarometri2020.pdf>

Vanhempien työttömyys

- Lehti, H., Erola, J., & Karhula, A. (2019). The heterogeneous effects of parental unemployment on siblings' educational outcomes. *Research in Social Stratification and Mobility*, 64, 100439. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2019.100439>
- Karhula, A., Lehti, H., & Erola, J. (2017). Intergenerational scars? The long-term effects of parental unemployment during a depression. *Research on Finnish Society*, 10, 87–99. https://www.finnresearch.fi/rfs2017_01_a7_karhula_et_al.html

Perheen toimeentuloasiakkuus

- Kallio, J. M., Kauppinen, T. M., & Erola, J. (2016). Cumulative Socio-economic Disadvantage and Secondary Education in Finland. *European Sociological Review*, 32(5), 649–661. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw021>
- Vauhkonen, T., Kallio, J., Kauppinen, T. M., & Erola, J. (2017). Intergenerational accumulation of social disadvantages across generations in young adulthood. *Research in Social Stratification and Mobility*, 48, 42–52. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2017.02.001>
- Ilmakunnas, I., Moisio, P. Social assistance trajectories among young adults in Finland: What are the determinants of welfare dependency? *Soc Policy Admin.* 2019; 53: 693–708. <https://doi.org/10.1111/spol.12413>

Vanhempien parisuhdeongelmat, avo- ja avioliittojen purkautuminen

- Erola, J., & Jalovaara, M. (2017). The Replaceable: The Inheritance of Paternal and Maternal Socioeconomic Statuses in Non-Standard Families. *Social Forces*, 95(3), 971–995. <https://doi.org/10.1093/sf/sow089>
- Jalovaara, M. (2013). Socioeconomic Resources and the Dissolution of Cohabitations and Marriages. *European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie*, 29(2), 167–193. <https://doi.org/10.1007/s10680-012-9280-3>
- Holopainen, J., Helama, S., Jalovaara, M., & Partonen, T. (2017). *Avioerohakemusten kuukausivaihtelu Suomessa vuosina 1994–2015.* <http://www.julkari.fi/handle/10024/135171>

Huono-osaisuuden kasautuminen perheisiin

- Kallio, J. M., Kauppinen, T. M., & Erola, J. (2016). Cumulative Socio-economic Disadvantage and Secondary Education in Finland. *European Sociological Review*, 32(5), 649–661. <https://doi.org/10.1093/esr/jcw021>
- Vauhkonen, T., Kallio, J., Kauppinen, T. M., & Erola, J. (2017). Intergenerational accumulation of social disadvantages across generations in young adulthood. *Research in Social Stratification and Mobility*, 48, 42–52. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2017.02.001>
- Pitkänen, J., Remes, H., Moustgaard, H., & Martikainen, P. (2019). Parental socioeconomic resources and adverse childhood experiences as predictors of not in education, employment, or training: a Finnish register-based longitudinal study. *Journal of youth studies*. <https://doi.org/10.1080/13676261.2019.1679745>
- Jalovaara M & Andersson G (2018). Disparities in children's family experiences by mother's education: The case of Finland. *Population Research and Policy Review*, Vol 37(5): 751–768. <https://doi.org/10.1007/s11113-018-9485-1>. (Päätulokset suomeksi: Jalovaara, M (2019). Erkanavia elämäntilanteita? Sosiaalisen aseman yhteys lasten perhemyönteisiin. [Working Papers on Social and Economic Issues 7/2019](#)).
- Pitkänen, J., Remes, H., Aaltonen, M., & Martikainen, P. (2019). Experience of maternal and paternal adversities in childhood as determinants of self-harm in adolescence and young adulthood. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 73(11), 1040–1046. <https://doi.org/10.1136/jech-2019-212689>

Vaikutukset terveyteen

- Lahelma E, Kivelä K, Roos E et al. (2002). Analysing changes of health inequalities in the Nordic welfare states. *Soc Sci Med* 2002; 55: 609–25. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00191-5](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00191-5)
- Lempinen, L., Luntamo, T. & Sourander, A. Changes in mental health service use among 8-year-old children: a 24-year time-trend study. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 28, 521–530 (2019). <https://doi.org/10.1007/s00787-018-1218-9>
- Moustgaard, H., Avendano, M., & Martikainen, P. (2018). Parental Unemployment and Offspring Psychotropic Medication Purchases: A Longitudinal Fixed-Effects Analysis of 138,644 Adolescents. *American Journal of Epidemiology*, 187(9), 1880–1888. <https://doi.org/10.1093/aje/kwy084>
- Ristikari T, Keski-Säntti M, Sutela E, Haapakorva P, Kiilakoski T, Pekkarinen E, Kääriälä A, Aaltonen M, Huotari T, Merikukka M, Salo J, Juutinen A, Pesonen-Smith A & Gissler M. Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 7/2018. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137104>

- Silva M, Resurrección DM, Antunes A, Frasilho D, Cardoso G. (2020). Impact of economic crises on mental healthcare: a systematic review. *Epidemiology and Psychiatric Sciences* 29, e7, 1–13. <https://doi.org/10.1017/S2045796018000641>
- Valkonen T, Martikainen P, Jalovaara M, Koskinen S, Martelin T, Mäkelä P, Changes in socioeconomic inequalities in mortality during an economic boom and recession among middle-aged men and women in Finland, *European Journal of Public Health*, Volume 10, Issue 4, December 2000, Pages 274–280, <https://doi.org/10.1093/eurpub/10.4.274>

Vanhempien kuolema lapsuuden aikana

- Kailaheimo-Lönnqvist S and Erola J (2020) Child's age at parental death and university education. *European Societies* 6696. DOI: 10.1080/14616696.2020.1719179.
- Pii I and Erola J (2017) Does death really make us equal? Educational attainment and resource compensation after paternal death in Finland. *Social Science Research* 64(1): 171–183. DOI: 10.1016/j.ssresearch.2016.10.012.

Lisätietoja:

Professori Jani Erola, Turun yliopisto
Puh. 040 512 5286, jani.erola@utu.fi

Jani Erola on sosiologian professori Turun yliopistossa sekä tutkimuksen lippulaiva INVEST:in johtaja. Erola on tutkinut sosioekonomista periytymistä, ylisukupolvista sosiaalista liikkuvuutta, sosiaalista eriarvoisuutta, perheenmuodostusta, sosiologian tutkimusmenetelmiä, hyvinvointivaltioasenteita ja sosiaalitieteellistä julkaisemista.

Eriarvoistumisen, interventioiden ja hyvinvointiyhteiskunnan tutkimuksen hanke INVEST keskittyy yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentämiseen ja hyvinvointivaltion uudistamiseen. Lasten, nuorten ja nuorten aikuisten hyvinvointia parannetaan uusia interventioita kehittämällä. Tavoitteena on tarjota Suomelle ja muille yhteiskunnille nykyistä tasa-arvoisempi sekä taloudellisesti, väestöllisesti ja sosiaalisesti kestävämpi hyvinvointivaltiomalli. Tavoitteisiin päästään etsimällä lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja osaamisen kehittymistä rajoittavat tekijät, tunnistamalla näihin liittyvät aukkokohtat hyvinvointivaltion olemassa olevissa tuissa ja palveluissa sekä kehittämällä tieteelliseen näyttöön perustuvia interventioita aukkokohtien paikkaamiseksi. INVEST on Suomen Akatemian lippulaivahanke.